

Daar praten wij niet over

*Als je oma opgroeide in
een NSB-gezin*

Haar familie was boos, de schaamte groot. En toch besloot journalist **MILOE VAN BEEK** een boek te schrijven over haar overgrootvader, een prominente NSB'er. En over zijn dochter, die moest kiezen tussen haar foute vader en haar liefde voor een verzetsstrijder.

Sacha en haar vader, in 1934.

Ik interviewde haar voor mijn boek *Daar praten wij niet over*. Een boek waarin ik niet alleen het verhaal van mijn grootmoeder Sacha en haar vader – prominente NSB'er Ed Gerdes – wilde reconstrueren, maar ook onderzocht of dat verhaal mij en de generatie na mij nog beïnvloedde. Bij een eerdere familieopstelling bij Van Steijn – waarbij deelnemers familieleden vertegenwoordigen om een familiesysteem en het effect ervan uit te beelden – waren mijn 'familiegeheim' en het opstandige gedrag van mijn oudste zoon samengekomen. Tijdens het interview had Els van Steijn de werking van zo'n

familiesysteem verder toegelicht en verteld dat zowel daders als slachtoffers er onderdeel van zijn. Bij mijn vertrek waarschuwde ze me: het was goed om een uitgegund persoon terug te brengen in de familie, maar moest ik het ook naar buiten brengen in een boek? Dat ik een paar uur na haar woorden een epileptische aanval kreeg, zette me aan het denken. Was die bliksem-schicht een teken geweest van boven? Stak mijn grootmoeder een stokje voor mijn plan haar verhaal op te tekenen en uit te brengen in een boek? Moest wat zo lang verzwegen was geweest niet toch verzwegen blijven? Vier jaar eerder, in 2015, had ik haar memoires gelezen. Ze had ze op haar 65ste opgeschreven, een tante had ze uitgetypt, een ander had ze gebundeld in een boek. Ik maakte voor het eerst kennis met het gevoelige, eenzame meisje dat mijn oma was geweest. Het had me verrast, ik had haar als kind ervaren als een wat afstandelijke, »

'WIL JE ER NOG EEN?' Mijn man kijkt me vragend aan. Het plastic mes in zijn hand zweeft boven een bruine boterham. Het is laat op de avond.

Ik knik.

Hij houdt een miniverpakking pindakaas omhoog.

Ik knik weer en denk aan het restaurant waar ik vanavond met twee vriendinnen had afgesproken. Heeft iemand ze gebeld? Verteld dat een van de gasten op de Eerste Hulp ligt na een epileptische aanval?

'Het komt goed,' had de broeder sussend gezegd terwijl hij de ambulancedeuren opende en het bed met mij erin overdroeg aan een verpleegkundige. Er volgden prikken, plakkers, lampjes, vragen, en een ritje in een rolstoel naar een scanapparaat. Toen ik opstond, trok er een scherpe pijn door mijn kuit. Het enige fysieke bewijs van de bliksem-schicht die even daarvoor door mijn lichaam was getrokken.

Toen man en ik nog weer uren later met een recept voor medicatie en een verwijzing voor een MRI over de A1 naar huis reden, gonsden de woorden van eerder die dag door mijn hoofd. 'Met klokkenluiders loopt het zelden goed af', had coach en familieopsteller Els van Steijn gezegd.

Sacha van
Beek-Gerdes,
als 13-jarig meisje
geportretteerd door
haar vader, de
kunstschilder en
NSB'er Ed Gerdes.

‘Je moet niet over de oorlog praten,’ verzuchtte mijn vader, ‘er zijn dingen die je niet weet’

cynische vrouw die ons bij bezoeken vaak begroette met de woorden: ‘Zijn jullie daar eindelijk? Ik dacht dat jullie dood waren!’ Ik kende mijn grootmoeder als een vrouw met een sterke mening en oordeel, over welke muziek er mocht worden beluisterd (klassiek en Franstalige chansons), welke boeken er mochten worden gelezen (Simone de Beauvoir in het Frans, Agatha Christie in het Engels), welke kranten er gelezen mochten worden (NRC Handelsblad). Ze was geen oma die gretig strooide met knuffels of bij wie ik als kind op schoot kroop. Ze hield vast van haar kleinkinderen, maar ze duldde geen tranen of gezeur. Ik had het gevoel dat ik altijd een beetje op eieren moest lopen bij haar, wist nooit precies hoe haar humeur zou zijn. Mijn vader vertelde me tijdens gesprekken voor mijn boek steeds meer over haar grillige karakter, dat ze als moeder ineens in grote woede kon uitbarsten. Toen ik journalistiek studeerde kreeg ik voor het eerst en meteen ook het laatste, ruzie met haar. Tijdens een etentje bij mijn ouders vertelde ik over mijn buitenspecialisatie en de geschiedenis van het Midden-Oosten die me zo fascineerde. Ik ratelde door, alsof ik met bevlogen medestudenten in het café zat, over Israël, dat ik het vreselijk vond wat zij de Palestijnen aandedden. Mijn grootmoeder had ineens haar stoel ruw naar achteren geschoven, zwaaide met haar vork en riep dat de Joden altijd, altijd beschermd moesten worden. Daarna verliet ze overstuur de tafel.

‘Met die generatie moet je niet over de oorlog praten,’ had mijn vader later die avond gezegd. ‘Er zijn dingen die je niet weet.’

Twintig jaar later, na het lezen van mijn grootmoeders memoires, wist ik pas wat hij toen had bedoeld. Ik had kennism gemaakt met het meisje dat ze was geweest, een meisje dat in de jaren 30 opgroeide in een villa in Laren en urenlang poseerde voor haar vader, kunstschilder Ed Gerdes. Als 10-jarige had ze geleden onder de scheiding van haar ouders – haar moeder had een affaire met een andere man. Ed Gerdes hertrouwde met hun Duitse

Links Miloe van Beek, rechts grootmoeder Sacha rond haar 20ste.

kindermeisje en sloot zich in 1933 aan bij de NSB, waar hij de door hem zo vurig gewenste erkenning als schilder vond. Zo schilderde hij een portret van NSB-leider Anton Mussert en klom op tot een van de drijvende krachten achter de Nederlandsche Kultuurkamer, waar alle kunstenaars, architecten, schrijvers, journalisten, muzikanten en acteurs zich moesten aansluiten om te mogen werken. Mijn grootmoeder zag hoe het nazisme steeds meer terrein won in haar vaders hoofd en in hun huis, en werd heen en weer geslingerd tussen afschuw van en liefde voor hem. Tijdens de oorlog vroeg ze haar vader of hij Joodse studenten wilde helpen, wat hij weigerde. Toen ze verliefd werd op een Nijmeegse verzetsstrijder, mijn opa Marius van Beek, dwong hij haar te kiezen tussen haar geliefde en hem, haar vader. Ze koos voor mijn opa. Kort daarna, op 10 mei 1945, hoorde ze dat haar vader in een ziekenhuis in Den Haag was overleden. De officiële doodsoorzaak: een bloedvergiftiging. In 1948 werd Ed Gerdes postuum veroordeeld voor onder andere collaboratie.

Als kleindochter en journalist wist ik na het lezen van de memoires dat ik een boek wilde schrijven over mijn groot-

moeders leven, haar loyaliteitsconflict, en de schaamte fascineerde me. Bovendien vond ik het tijd om zo'n 'dader'-verhaal te vertellen. Niet om het te verzachten, wel omdat ook die verhalen deel zijn van onze geschiedenis. Tijdens mijn onderzoek en het schrijfproces waar schuwde niet alleen Els van Steijn me, ik hoorde vaker dat ik bij het schrijven over een 'fout' verleden zeer zorg-

'Dat meisje kon er inderdaad niks aan doen,' zei ik tegen mijn oma's graf, 'dat meisje was u'

vuldig te werk moest gaan, dat ik de gebeurtenissen op geen enkele manier mocht 'verzachten', dat de scheidslijn tussen goed en fout altijd scherp moest blijven. Het gaf een constant sluimerende twijfel die eind 2019, na mijn epileptische aanval, zo fundamenteel werd dat ik bijna besloot dat het boek er niet zou komen.

Bijna. Want toen was daar een neuroloog in het UMC Utrecht die mij een even beangstigende als geruststellende diagnose gaf. 'De oorzaak van je epilepsie is een vaatafwijking,' zei hij. 'Maar daar gaan we niks aan doen. Het risico op complicaties bij ingrijpen is groter dan de kans dat er iets mis gaat in je hoofd. Ik adviseer je daarom met klem je leven op te pakken zoals het was en je niet tegen te laten houden doordat je dit nu weet. Voor mijn part ga je diepzeeduiken,' zei hij, me bemoedigend toeknikkend. Ik gaf hem een hand, klapte thuis mijn laptop open en schreef. Ik schreef en vergat de bliksemschicht.

Een jaar later stuurde ik de eerste versie van het manuscript naar mijn familie. Ik had niet verwacht dat ze het zouden toejuichen, maar ook niet dat de storm die opstak zo hevig zou zijn. Ik kreeg te horen dat mijn grootmoeder nooit had gewild dat haar memoires openbaar werden gemaakt, en zeker niet op de manier waarop ik dat had gedaan: in een verhaal. Opnieuw was daar de twijfel. Ik besloot haar graf in Bilthoven te bezoeken en vertelde mijn overleden grootmoeder over mijn oudste zoon, haar achterkleinzoon, aan wie ik het boek zou opgedragen. Dat hij net zo koppig was als zij, net zo'n gevoelig kind als zij, als ik. 'Ik hoop dat lezers iets in uw verhaal herkennen, bij zichzelf, bij hun kinderen, in hun familie,' zei ik tegen het beeldhouwde portret op haar grafsteen. 'Zwijgen verandert het niet. Ed Gerdes en de NSB zijn ook onderdeel van onze familiegeschiedenis.'

Ik dacht aan een anekdote van een tante over de huwelijksaankondiging van Willem-Alexander en Máxima. Toen de Argentijnse een stortvloed van kritiek kreeg vanwege het foute regime waar haar vader deel van had uitgemaakt, was mijn grootmoeder woedend geworden. 'Dat meisje kan er toch ook niks aan doen!' had ze naar de tv geroepen. 'Dat meisje kon er inderdaad niks aan doen,' zei ik tegen haar graf. 'Dat meisje was u.'

Die ene bliksemschicht die ervoor zorgde dat ik in de herfst van 2019 in een ambulance belandde, heeft veel helderheid gebracht. Ik heb iets te doen: schaamte doorbreken, schaamte die een onzichtbaar en venijnig spoor nalaat, een spoor van cynisme, van afstand, van oordelen, van zelfmedelijden, van in een hoekje willen kruipen, weg van de boze buitenwereld. Een spoor dat generaties lang door kan blijven etteren, een spoor dat ik niet langer wil volgen, waarvan ik hoop dat anderen het niet langer willen volgen. Dit boek is mijn diepzeeduik. «

Daar praten wij niet over, de erfenis van een oorlogsverleden verschijnt bij Uitgeverij Orlando (€21,99).